

**SÜRGÜNDEKİ KIRIM TATARLARI HAKKINDA
UKRAYNA ARŞİVLERİNDE YER ALAN
(1954-1967 DÖNEMİNE AİT)
BAZI BELGELER VE DEĞERLENDİRMELERİ**

*Kemal ÖZCAN**

ÖZET

Bu çalışmamızda 1944 yılında vatanlarından topyekun sürgün edilen Kırım Tatarlarının vatanlarına dönüş süreci ile ilgili Sovyet arşivlerinde yer alan bazı belgelerin tanıtımı yapılmaktadır. Söz konusu belgeler Ukrayna Toplum Birliklerinin Merkezi Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır. Kırım'ın 1954 yılında Ukrayna'ya hibe edilerek bağlanmasından sonra Kırım Tatarları ile ilgili belgelerin bir kısmı burada muhafaza edilmiştir. Çalışmamızda bu belgelerden 12 tanesinin tahlili yapılarak tam metinlerinin tercimesi verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırım Tatarları, Kırım, Teşebbüs Grubu, Oturum İzni, Sovyetler Birliği Komünist Partisi

Giriş

Kırım Tatarlarının 18 Mayıs 1944'te anavatanlarından topyekûn sürgün edilmeleri, artık çoğunluk tarafından bilinen ve hüznle hatırlanan tarihin acı gerçekleri arasındadır. Ancak hala bilinmeyen bazı hususlar vardır ki, bunlar da uzun müddet kapalı kalan Sovyet arşivlerinin tozlu rafları arasında gün ışığına çıkmayı beklemektedirler. Takdir edilmelidir ki, tarihçiler için bir konunun araştırılması ve gerçeklerin ortaya konulması konusunda vazgeçilmez olan husus, mevzu ile ilgili birinci elden vesikalara ulaşarak, onlardan istifade etmektir. Uzun zamandan beri ilgi alanımız olan Kırım Tatarları hakkında yapmış olduğumuz çalışmalar sırasında, Ukrayna'da bulunan ve eski Sovyetler Birliği dönemine ait vesikaların yer aldığı bir arşivde birçok belgeye ulaşma imkânımız oldu. Bu belgelerden bir kısmı yakın bir zaman önce tarafımızca

* Yrd. Doç. Dr., İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

neşredilmiş olup¹, çalışmamızda bahsi geçecek olan belgeler ile aynı arşivden alınmıştır.

Aşağıda tam metin çevirileri verilecek olan vesikalar, eskiden Sovyetler Birliği'ne bağlı, bugün ise bağımsız bir cumhuriyet olan Ukrayna Devleti'nin başkenti Kiyiv'deki **Tsentralniy Derjavniy Arhiv Gromadanskih Ob'yednan Ukrayini (TsDAGOU)**'de yer almaktadırlar. 1991 yılından itibaren "Ukrayna Toplum Birliklerinin Merkezi Devlet Arşivi" olarak bilinen bu kurum, eski Ukrayna KP Merkez Komitesi Parti Arşivi'ne ait kayıtları muhafaza etmektedir. Bu kayıtlar 27 Ağustos 1991'de devlet arşivinin kontrolü altına alınmıştır. Bu arşivdeki belgeler, daha önce 1929 yılında, Harkiv Şehri'nde kurulan Ukrayna KP Merkez Komitesi Parti Tarihi Enstitüsü'nün Parti Arşivi içinde yer almıştır. Arşiv, içindeki belgelerle birlikte 1934 yılından sonra Kiyiv'e taşındı. Savaş öncesi döneme ait KP belgelerinin neredeyse tamamı kayıp olmasına rağmen, II. Dünya Savaşı sırasında arşiv yeniden düzenlendi ve savaş sonrasında Ukrayna KP arşivlerinin ana merkezi olarak genişletildi.

Arşiv, halen Ukrayna KP Merkez Komitesi'ne ait kayıtları muhafaza ettiği gibi, partinin çeşitli organlarının, eğitim kurumlarının ve gençlik örgütü teşkilatlarının belgelerini de kapsamaktadır. Merkez Komitesi toplantılarının, pleniyumların, Parti kongrelerinin tutanakları ve diğer belgeleri, birçok ünlü Ukraynalı parti liderlerinin şahsi evrakları da bu arşivde muhafaza edilmektedir. 1920-1950 yıllarında, Sovyet Gizli Servisleri (GPU, NKVD, KGB) tarafından Kiyiv Bölgesi'nde bireysel baskılara maruz bırakılan şahıslara ait 34.000 dosya Ukrayna Güvenlik Servisi'nden alınarak bu arşive aktarılmıştır.

Bu arşivde halen 256.106 farklı dosyadan oluşan 158 fon bulunmaktadır. Bu belgelerin önemli bir çoğunluğu XX. asrın ilk çeyreğindeki Ukrayna toplumu ile alakalıdır. Bunun yanında Ekim Devrimi dönemi, parti-devlet sisteminin oluşturulması, parti liderlerinin siyasi, ekonomik ve kültürel faaliyetleri, Ukrayna Devleti'nin Moskova ile olan ilişkileri ile alakalı belgeleri ihtiva edilmektedir. 1920'lerde yaşanan Ukraynalılaştırma hareketi, aydınlara yönelik baskılar, kolektifleştirme, yaşanan kıtlıklar, II. Dünya Savaşı sırasında Ukrayna'nın durumu, savaş sonrasında Ukrayna'daki Sovyet toplumunun

¹ Kemal Özcan, "Yakın Dönem Kırtım Türk Tarihine Işık Tutan Arşiv Belgeleri (1954-1958 Yılları Arası)", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 146, 2003, s. 165-171.

gelişimi, 1980'li yıllar ile 1990'ların başında sosyal ve siyasi gelişmeler, Çernobil faciasına ait materyaller de bu arşivin rafları arasında yer almaktadır². 1941-1945 yıllarında Sovyetler Birliği'nin en önemli toplumsal olaylarından biri olarak tarihe geçen halkların sürgünü operasyonu çerçevesinde, Kırım Tatarlarının sürgünü ve sonrasına ait yüzlerce belgenin bu arşivde bulunması Türk tarihi açısından büyük önem taşımaktadır.

Kırım Tatarları İle Alakalı Belgelerin Toplandığı Fonlar

Kırım Tatarlarının sürgüne gönderildikten sonraki durumlarını ihtiva eden belgeler, çeşitli fonlar (f) altında toplanmış, bu fonlar içerisinde "liste" (L) olarak adlandırılan bir tasnife tabi tutulmuş ve bu listeler içerisinde çeşitli dosyalara (d) ayrılarak her yaprağa (=sayfa (y)) sıralı numaralar verilmiştir. 1944 yılında sürgüne gönderilen Kırım Tatarları hakkındaki vesikaların büyük çoğunluğu 1. fonda ve ekseriyetle 24-25. liste içerisinde yer almaktadır. Belgelerin çoğu, Komünist Partisi (KP), hükümet ve sovyet (meclis) organlarının üst düzey yetkilileri tarafından hazırlanan kanun, emir, rapor ve mektuplar ile Sovyet Gizli Servis Örgütü (KGB) ve İçişleri Bakanlığı (MVD)'na bağlı istihbarat birimlerince hazırlanan ve daha ziyade Kırım Türk Milli Mücadele Hareketinin bugüne kadar az bilinen yönlerini ortaya koyan vesikalardan ibarettir.

Aşağıda tam metin çevirileri verilecek olan belgelerin hepsinde, hangi konuyla ilgili olduğuna dair başlık, ne zaman yazıldığını gösteren tarih, sonunda yazan kişinin unvanı ve adı-soyadı ile arşivdeki kayıt bilgileri yer almaktadır.

Bu belgelerin hepsi, 18 Mayıs 1944 tarihinde bir gecede "Almanlarla işbirliği yaptıkları" gerekçe gösterilerek vatanlarından topyekûn sürgüne gönderilen Kırım Tatarları ile alakalıdır. Arşivde yer alan belgeler 1954 tarihinden sonraki tarihlere aittir. Bizzat sürgün esnasında meydana gelen hadiselere ait belgeler, bu arşivde yer almamaktadır. Kırım Tatarları ile alakalı belgelerin 1954 tarihinden itibaren Ukrayna arşivlerinde yer almalarının sebebi, 19 Şubat 1954 tarihinde Kırım'ın Ukrayna'ya hediye edilmek suretiyle bu

² Ukrayna Toplum Birliklerinin Merkezi Devlet Arşivi hakkında daha geniş bilgi için bkz. www.archives.gov.ua/Publicat/Guidebooks/Putivnik-CDAGO.php, 08.11.2004.

cumhuriyete bağlanmasıdır. Dolayısıyla bu tarihten itibaren Kırım ile alakalı her türlü resmi evrak Ukrayna arşivlerinde muhafaza edilmektedir.

Çalışmamızda, belgelerin orijinal nüshalarını sunma imkanı, çok uğraşılmasına rağmen maalesef olmamıştır. Bu durum adı geçen arşivin dışarıya belge verme konusundaki tutumundan kaynaklanmıştır. Belgelerin orijinal kopyalarını elde etme çalışmalarımız halen devam etmektedir. Arşivde bu konu hakkında tespit edilen yaklaşık 80 adet belge bulunmaktadır. Bu belgelerin hepsinin çalışmamızda kullanılması, makalenin hacmini büyük ölçüde arttıracaktır. O sebepten sadece 12 belgenin çevirisinin yayınlaması uygun görülmüştür. Belgelerin seçiminde ise kronolojik bir sıra takip edilmiştir. Diğer belge çevirileri ise kitap halinde yayınlanacaktır.

Belgelerin Değerlendirilmesi

Sürgünden yaklaşık 10 yıl sonra, 15 Mart 1954 tarihini taşıyan ilk belgemiz, Ukrayna KP Merkez Komitesi Sekreteri Kiriçenko tarafından Sovyetler Birliği Lideri Hruşçev'e hitaben yazılmıştır. Bilindiği üzere, Stalin'in ölümünden sonra iktidara gelen Hruşçev, selefi döneminde uygulanan baskıcı politikaları şiddetle eleştirmiş ve o dönemde haksızlığa uğrayan kişi ve toplulukların mağduriyetlerinin giderilmesi yönünde çalışmalar yapmıştı. Bunun neticesinde 1941-1945 yılları arasında ülkede sürgüne gönderilen topluluklardan bazıları özgürlüklerine kavuşmuştu. Bu cümleden olarak, Kırım'dan sürgün edilen Rumlar, Ermeniler ve Bulgarlar da 25 Şubat 1954 tarihinde af edilerek tekrar Kırım'a dönmelerine izin verilmişti. Ancak, Kırım'da meydana gelen sürgün hadisesinden sonra, sürgüne gönderilenlerin bütün mal varlıklarının müsadere edilerek satıldığını bildiren Kiriçenko, binaların da yeni gelen kolhoz işçilerine dağıtıldığını ifade ederek serbest bırakıldıktan sonra Kırım'a dönen bu kişilerin durumlarının güç bir hal aldığını belirtmektedir. Sürgün toplulukların birbiri ardına serbest bırakıldığını gören Kiriçenko, Hruşçev'den Kırım Tatarlarının serbest bırakılarak Kırım'a yerleşmelerine müsaade edilmemesini talep etmektedir. Böylelikle, Sovyetler Birliği'nin her yerinde yaşama hakkına sahip olanların, yine bir Sovyet toprağı olan Kırım'da yaşamalarının istenmemesinin altında, Kırım'ın stratejik önemine binaen sadece Slav asıllılar ile iskân edilmesi düşüncesinin yattığı görülmektedir.

Hruşçev döneminde hemen bütün sürgün toplulukların affa mazhar olmalarına rağmen, sadece bir grup Türk ve Müslüman topluluk ile Volga kıyılarında yaşayan Almanların durumlarında herhangi bir değişikliğin yapılmaması, Stalin zulmünü yerden yere vuran Hruşçev'in sözlerinde ne kadar samimi olduğunun bir göstergesidir. Sürgün toplulukların büyük bir kısmı 1954 yılında özgürlüklerine kavuşurken, son derece güç şartlar altında hayatta kalma mücadelesi veren başta Kırım Tatarları olmak üzere Balkarlar, Kürtler, SSCB'de yaşayan Türkler ve Hemşillerin üzerlerinden sürgün yaftasının kaldırılması için 2 yıl daha geçmesi gerekti. 28 Nisan 1956 tarihli Yüksek Sovyet Prezidyumu kararnamesi (Bkz. Belge No. 2) ile sürgünlükleri sona eren bu toplulukların, vatanlarına dönmelerine ve müsadere edilen mallarının iadesine izin verilmedi. Zikredilen kararname ile sürgünde bulunan bu topluluklar "güya" hürriyetlerine kavuşmuş oldular. Bu kararnamenin aslında Kiriçenko'nun talebini yerine getirmekten başka bir özelliğinin olduğunu söylemek güçtür.

Büyük çoğunluğu Özbekistan'da sürgün bulunan Kırım Tatarları bir arada yaşamının verdiği avantajı iyi kullanarak, vatanlarına bir an önce ve toplu olarak dönebilmek için organize bir harekete girişerek, Kırım'a girmelerine izin vermeyen Sovyet yönetimine inat, gruplar halinde Kırım'a en yakın bölgelere gidip yerleşmeye başladılar. Ancak 1944 yılında beri Kırım Tatarları hakkında yapılan propaganda ve karalama faaliyetleri sonucu, gittikleri bu yerlerde cüzzamlılar gibi karşılandılar. "Vatan hainleri" adlandırdıkları Kırım Tatarlarını bölgelerinde istemeyen Kırım'daki Sovyet yetkililer de Kırım Tatarlarının topraklarına gelip yerleşmelerinin engellenmesi için üst makamlardan taleplerde bulundular (Bkz. Belge 3).

Sovyet yetkililerin Kırım Tatarlarının vatanlarına yerleşme teşebbüslerini engellemek istedikçe güçlenen bir hareket de kendini iyiden iyiye göstermeye başladı. İlk olarak Kırım Tatar aydınları tarafından 1950'li yılların ortalarında "Teşebbüs Grubu" adıyla faaliyet gösteren hareket, artık Sovyet makamlarının da dikkatini çekmeyi başardı. Yetkili kişi ve kurumlar da bu grup mensuplarının Kırım'a gelerek keşif faaliyetlerinde bulduklarını, halka rahatsızlık verdiklerini raporlarında dile getiriyorlardı (Bkz. Belge No. 5). Daha sonraki yıllarda yazılan raporlarda, bu hareketin giderek daha organize bir hal aldığı, Kırım Tatarları arasında süratle yayıldığı, onların aralarında paralar toplayarak Kırım'a ve Moskova'ya heyetler gönderdikleri yönünde bilgilerin çeşitli

endişelerle üst makamlara iletiildiği görülmektedir (Bkz. Belge No. 6, 7). Nitekim bu endişelerini daha da ileri götüren Kırım'daki yetkililerin, "vatana ihanet" suçuyla sürgün edilen Kırım Tatarlarının yeniden Kırım'a gelip yerleşmelerine izin verilmemesi yönünde raporlar yazdıkları müşahede edilmektedir (Bkz. Belge No. 8).

Kırım Tatarları ise yönetimlerin her türlü engellemelerini rağmen, vatana dönüş ısrarlarından bir an olsun vazgeçmemişlerdir. Kendilerine yapılan baskılara aldırmadan, rahat ve varlık içinde yaşadıkları yerlerdeki mallarını satarak illegal yollardan akın akın Kırım'a gitme çabası içine girmişlerdir. Buraya gelmeyi başaranlar Sovyet kanunlarına uygun olmayan şekilde ev alıp yerleşmişlerdir. Sovyet yetkilileri ise illegal olarak Kırım'a gelip yerleşen bu kişilere oturma izni vermemekte ısrar etmişler ve gelenleri gerisin geri Kırım'dan çıkarmışlardır. Çıkarılanlar yeniden vatanlarına dönmüşler, Sovyet makamları tekrar çıkarmışlardır. Ne onlar vatan sevgilerinden, ne de Sovyet yetkilileri inatlarından vazgeçmişlerdir. Yetkililer özellikle 1967 yılında artan Kırım Tatarların gelişlerinin önüne geçilmesi için rapor üstüne rapor hazırlamışlardır (Bkz. Belge 9-12). Görünürdeki maksatları yüzyıllardır bu toprakların asıl sahiplerini, asılsız bir gerekçeyi bahane göstererek vatanlarına sokmak istememeleridir. Aslında ise son derece stratejik önemi haiz Kırım'a Tatarlar gibi Slav asıllı olmayan bir topluluğun yerleşmesini engellemek arzusunda oldukları âşikârdır.

Bu araştırmamızda, 1954-1967 tarihleri arasında kaleme alınan toplam 12 belge ile bir zamanlar Sovyetler Birliği hakimiyeti altında ve son derece ağır şartlarda yaşamak zorunda kalan Kırım Tatarlarının kaderlerine ışık tutmayı hedefledik. Umarız bu belgeler, konuya ilgi duyanlar için aydınlatıcı ve yol gösterici olurlar. Eski Sovyet arşivlerinde bu konunun dışında Türk tarihinin çeşitli sayfalarını aydınlatacak sayısız belgenin yer aldığını tespit etmiş bulunuyoruz. Dileğimiz bu belgelerin de bir an önce Türkçeye tercüme edilmek suretiyle ilgililerin hizmetine sunulmasıdır.

Belge 1

1944 yılında Kırım'dan sürülen ve sürgünlükten azat edilen şahıslara getirilen kısıtlamalar hakkında Kırım Bölge Komitesi'nden Ukrayna Komünist Partisi (KP) Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Kiriçenko'ya yazılan mektup

15 Mart 1954

KP Kırım Bölge Komitesi, 1944 yılında sürülen bütün idari-sürgünlerin Kırım Bölgesi topraklarına dönmeleri ve burada yaşamalarının yasaklanması ricasıyla, sizin Sovyetler Birliği KP Merkez Komitesi'ne başvurmanızı talep ediyor.

N.S. Hruşçev'e hitaben yazılan mektup sureti ilişiktir.

Tsentralniy Derjavniy Arhiv Gromadanskih Ob'yednan (TsDAGO) Ukrayini, fon (f). 1, liste (L). 24, dosya (d). 364, yaprak (y). 1

EK

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri N.S. Hruşçev'e

SSCB Devlet Güvenlik Komitesi'nin 2 Haziran 1944 tarih ve 5984 sayılı kararname gereği, 1944 yılında Kırım'dan sürülen Almanlar ve Tatarlarla birlikte Rumlar, Ermeniler ve Bulgarlar arasından Almanlarla işbirliği yapanlar da sürgüne maruz kaldılar.

Yine de savaş şartları ve imkânsızlıklar dolayısıyla kısa zaman zarfında geride kalanların işgal altında bulunan topraklardaki faaliyetleri kontrol altında tutulmalıdır. 1944 yılında Kırım'da yaşayan toplam 37.455 nüfuslu Grek, Ermeni ve Bulgarlar aileleriyle birlikte Gur'yev, Molotov, Sverdlov ve Kemerov bölgeleri ile Başkir Özerk SSC'ni sürgüne gönderildiler. Sürgün edilen Rumlar 16.006, Ermeniler 9821, Bulgarlar 12.628 kişiydiler.

Sürgüne gönderilen Bulgar, Grek ve Ermenilerden, 1952 yılından itibaren merkezî organlara ve bölge teşkilatlarına sürgünden kurtarılmaları hakkında 2019 dilekçe yollandı.

Yapılan kontrollerden sonra Sovyetler Birliği İçişleri Bakanlığı tarafından onaylanan hükümlere göre, 25 Şubat 1954 tarihi itibarıyla 805 aile (2421 kişi) sürgünden serbest bırakılmıştır.

Diğer mektup/dilekçeler ise kontrol edilmektedir.

Böylelikle, sürgünlükten azat edilen kişiler, hiçbir sınırlama olmadan Sovyetler Birliği'nin her yerinde yaşama hakkına sahip oldular. Bu kişilerden bazıları Kırım'a geliyor ve sürgünden önce kendilerinden alınan binaların iadesini ve müsadere edilen malların değerlerinin tazminini talep ediyorlar.

Oysa sürgünlerin şahsı malları 1944 yılında satıldı ve devlet yararına kullanıldı.

Yerleşim ve işletme binaları, halen içerisinde bulunan kolhozculara dağıtıldı. Bu yüzden onlardan geriye kalan malların, sürgünlükten serbest bırakılarak Kırım'a geri dönen kişilere iade edilmesi, birçok göçmen ailesinin durumunu zorlaştıracak ve belki de onların Kırım'dan ayrılmalarına yol açacaktır.

Bu münasebetle, Kırım Bölgesi'nin sınır olması ve eski sürgünlerle iskân edilmesinin istenmediği dikkate alınarak aşağıdaki hususların uygulanmasının gerekli olduğu kanaatindeyiz:

1. 1944 yılında Kırım'dan çıkarılan ve şu an sürgünlükten azat edilen bütün şahısların Kırım Bölgesi'nde yaşamaları yasaklansın.
2. Sürgünlükten azat edilen herkese ve bunlardan Kırım'a gelmiş olanlara Sovyetler Birliği'nin diğer bölgelerinde yerleşmek üzere Kırım'dan ayrılmaları tavsiye edilsin; onların sürgün öncesi müsadere edilen mallarının iadesi yönündeki talepleri dikkate alınmasın.
3. Sürgünlükten azat edilen şahıslara tazminat verilmesi meselesi, onlara ev ve iş verilerek çözülsün.

Ukrayna KP Merkez Komitesi Sekreteri A. Kiriçenko

TsDAGO Ukrayini, f. 1, L. 24, d. 3614, y. 7-8, orijinal.

Belge 2

Büyük Vatan Savaşı³ sırasında sürgüne gönderilen Kırım Tatarları, Balkarlar, Sovyetler Birliği yurttaşı Türkler, Kürtler, Hemşiller ve aile fertlerinin idarî gözetim altından kurtarılması hakkında SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu'nun kararnamesi

28 Nisan 1956

SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu, 1943-1944 yıllarında Kuzey Kafkasya, Gürcistan ve Kırım'dan sürgün edilen Kırım Tatarları, Balkarlar, Sovyetler Birliği yurttaşı Türkler, Kürtler, Hemşiller ile aile fertleri üzerindeki mevcut hukukî kısıtlamaları göz önüne alarak aşağıdaki kararları almıştır:

1. Büyük Vatan Savaşı sırasında sürgün edilen Kırım Tatarları, Balkarlar, Sovyetler Birliği yurttaşı Türkler, Kürtler, Hemşiller ile aile fertlerinin sürgün kayıtları silinmiş ve Sovyetler Birliği İçişleri Bakanlığı organlarının denetiminden kurtarılmıştır.
2. Yukarıda belirtilenlerin üzerlerinden sürgünlük kısıtlamalarının kaldırılması ile onlara sürgün sırasında müsadere edilen malların iadesi ve sürgün edildikleri yerlere geri dönme hakkı verilmemiştir.

SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanı K. Vorosilov

SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu Sekreteri N. Pegov

TsDAGO Ukrayini, f. 1, L. 24, d. 6321, y. 46, kopya

³ Sovyetler Birliği zamanında II. Dünya Savaşı bu şekilde de ifade ediliyordu (K.Ö).

Belge 3

KP Zaporojye Bölge Komitesi'nin, Temmuz-Ekim 1956 tarihlerinde Kırım Tatarları, Almanlar, Rumlar ve diğer milletlere mensup yurttaşların Akimov ve Melitopol rayonlarına yerleştirilmeleri hakkında Ukrayna KP Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Kiriçenko'ya gönderilen enformasyon.

26 Ekim 1956

SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu'nun Kırım Tatarları, Rumlar, Almanlar ve diğer milletleri sürgünden kurtaran kararından sonra, 1943 yılından önce Kırım'da yaşamış olan Kırım Tatarları, Rumlar, Almanlar ve diğer milletlere mensup kişiler, aileleriyle birlikte Zaporojye Bölgesi Akimov ve Melitopol rayonları ile Melitopol Şehri'ne gelerek buralara yerleşmeye başlamışlardır.

Temmuz 1956'dan bu güne kadar Melitopol Rayonu'na 104 aile (387 kişi), Akimov Rayonu'na 56 aile (203 kişi) ve Melitopol'e sınır bölgelere ise 36 aile (94 kişi) gelmiştir. Ayrıca Melitopol Rayonu'na 34 Ermeni, 31 Grek ve 29 Bulgar gelmiştir.

Akimov ve Melitopol Rayonu'na gelenlerin hepsi 196 aile veya 778 Kırım Tatarı ile 94 Grek, Ermeni ve Bulgar'dan oluşmaktadır. Çalışabilir durumdaki 410 Kırım Tatarından 327'si çalışmaktadır; bunlardan 212 kişi kolхозlarda, 44 kişi sovhozlarda, 11 kişi MTS (motor-traktör istasyonları)'de, 60 kişi ise sanayi ve diğer kuruluşlarda iş yapmaktadır.

118 aile özel evlerde, 53 aile kendi evinde, 25 aile kolhoz, sovhoz ve MTS'ye ait yerlerde ikamet etmektedir. Tatarlar kendi evlerini sürgün yerlerindeki mallarının satımından elde ettikleri paralarla almaktadırlar.

Gelen Tatarlar arasında biri dolandırıcılıktan, diğeri soyguna teşebbüsten iki kişi cezaya çarptırılmıştır.

Parti Bölge Komitesi 1943-1944'de Kırım'dan sürülen eski sürgünlerin, bundan sonra Kırım'a doğrudan komşu olan Zaporojye Bölgesi Melitopol Şehri, Melitopol ve Akimov rayonlarına yerleştirilmemeleri için yerel

meclislere yetki verilmesini ve bu kişilerin bölgenin diğer rayonlarına yerleştirilmesi hususunda bir karar alınmasını uygun görmektedir.

Ukrayna KP Bölge Komitesi Sekreteri A. Gayevoy

TsDAGO Ukrayini, f. 1, L. 24, d. 4306, y. 187-188, orijinal

Belge 4

Ukrayna SSC İçişleri Bakanlığı'nın Ukrayna KP Merkez Komitesi'ne 1944'te Kırım'dan sürgün edilen Tatarlar hakkında enformasyonu.

8 Ekim 1958, Gizli

Emriniz uyarınca, Sovyetler Birliği Devlet Güvenlik Komitesi'nin 11 Mayıs 1944 tarih/5859 sayılı ve 24 Haziran 1944 tarih/6100 sayılı kararlarına göre Kırım Bölgesi topraklarından Alman işbirlikçileri Tatarlardan ve aile fertlerinden toplam 200.000 kişi sürgün yerlerine gönderilmiştir.

Sovyetler Birliği Yüksek Sovyet Prezidyumu'nun 28 Nisan 1956 tarih ve 135/42 numaralı kararnamesi gereği adı geçen kategorideki kişilerin üzerinden sürgün kısıtlaması kaldırılmıştır, fakat sürgün sırasında müsadere edilen malların iadesi ile sürgünlerin Kırım Bölgesi'ne geri dönmeleri söz konusu değildir.

Ukrayna SSC İçişleri Bakan Yrd. Brovkin

TsDAGO Ukraini, f. 1, L. 24, d. 4740, y. 81, orijinal

Belge 5

Ukrayna KP Merkez Komitesi Sekreteri Podgorniy'in Kırım Tatarlar arasındaki milliyetçi unsurların faaliyetlerinin sona erdirilmesi için acil önlemlerin alınması lüzumu hakkında Sovyetler Birliği KP Merkez Komitesi'ne gönderdiği mektubun taslağı

9 Ekim 1958 öncesi

Ukrayna KP Merkez Komitesi, Sovyetler Birliği KP Merkez Komitesi'ne Kırım'a dönmek için çaba gösteren Kırım Tatarları arasında milliyetçi faaliyetleri devam ettiren aydınların bir kısmı hakkında bilgi vermeyi gerekli görmektedir.

Malum olduğu gibi, 1944 yılında Sovyetler Birliği Devlet Güvenlik Komitesi'nin kararları doğrultusunda Kırım'dan yaklaşık 200 bin Kırım Tatarı aile fertleri ile birlikte sürgün edilmiştir.

Sovyetler Birliği Yüksek Sovyet Prezidyumu'nun 28 Nisan 1956 tarihli, Kırım Tatarların Kırım'a geri dönme hakkı olmaksızın sürgün hayatından azat edilmeleri hakkındaki kararının yayınlanmasından sonra Tatarların bir kısmı Kırım'a komşu Zaporozje ve Herson bölgelerine yerleşmek istediler, ne var ki alınan tedbirlerle onların Kırım'a yakın yerlerde toplanmaları önlenmiştir. Bunun yanında bazı kimselerin Kırım Bölgesi'nde yerleşmek için sahte belgelerle girişimlerde bulunmuşlar, fakat bu kişiler emniyet güçlerince Kırım'dan uzaklaştırılmışlardır.

Halen Kırım Tatarların büyük bir kısmı Özbekistan SSC'nde yaşamaktadır. Sahip olduğumuz bilgilere göre, Taşkent'te Kırım Tatar aydınları tarafından "Teşebbüs Grubu" adında bir teşkilat kurulmuştur. Tatarların millî hislerini istismar ederek, onların Kırım'a girmelerini yasaklayan hükümet kanunlarına karşı halkın memnuniyetsizliğini ortaya çıkarmaya çalışan teşkilat üyeleri, Tatarların Kırım'a dönmeleri ve kendi özerkliklerinin tesis edilmesi yönünde yürütülen propaganda faaliyetlerini yönetiyorlar.

1957 ve 1958 yıllarında çok sayıda Kırım Tatarı Kırım'a gelerek, daha önce sahip oldukları evleri ve binaları gözden geçirmiş, çok yakında Kırım'a geri dönme niyetinde olduklarına dair konuşmalar yapmışlardır. Onlar sürgün hayatına katlanmayacaklarını ve Kırım'a dönene kadar mücadelelerini sürdüreceklerini beyan etmişlerdir.

Kırım'ın ezeli Tatar toprağı olduğunu tasdik edecek tarihî arşiv belgelerini aramak ve bu belgeleri Tatarların Kırım'a geri dönmelerini sağlamak amacıyla kullanmak üzere, yine Teşebbüs Grubu mensuplarının ve Kırım Tatar aydınlarından başka kimselerin Kırım Bölgesi'ne yaptıkları ziyaretler hakkında bilgiler mevcuttur.

Savaş sonrası dönemde Rusya, Ukrayna ve diğer Sovyet cumhuriyetlerinden çok sayıda çalışabilir nüfusun göç ettirilerek Kırım Bölgesi'ne yerleştirilmesiyle büyük bir iş gerçekleştirilmiştir. Onlar Kırım'ın ekonomik ve kültür seviyesini önemli ölçüde yükseltmişlerdir.

Bu şartlarda özellikle Özbekistan SSC'nde yaşayan Kırım Tatarlarının milliyetçi hislerini kullanarak yapılan faaliyetler siyasi ihanet olarak görülmektedir.

Ukrayna KP Merkez Komitesi, Sovyetler Birliği KP Merkez Komitesi'nden Özbekistan KP Merkez Komitesi'ni ve KGB'yi Kırım Tatarları arasındaki milliyetçi faaliyetlerin durdurulması için acil tedbirler alınması yönünde görevlendirilmesini talep etmektedir.

Bize göre, Özbekistan Yazarlar Birliği'nde Kırım Tatar Edebiyatı Bölümünün varlığının gerekliliği meselesi, bu bölümün bazı üyelerinin Kırım Tatarları arasında Kırım'a dönüş izninin elde edilmesi için aktif faaliyet gösterdikleri göz önünde bulundurularak ele alınmalı ve çözümlenmelidir.

Ukrayna KP Merkez Komitesi Sekreteri N. Podgorniy

TsDAGO Ukrayini, f. 1, L. 24, d. 4740, y. 71-72, orijinal

Belge 6

Ukrayna KP Merkez Komitesi Birinci Sekreteri P. Şelest'in Sovyetler Birliği KP Merkez Komitesi'ne 1965 yılında Tatarların Kırım'ı ziyaretine dair

12 Kasım 1965

Ukrayna KP Merkez Komitesi, son zamanlarda ve özellikle 1965 yılında, geçmişte büyük kısmı Kırım'dan Özbek SSC topraklarına sürülen Tatarların Kırım Bölgesi'ne ziyaretlerinin sıklaştığını bildirmektedir. Ziyaretçiler Kırım'a sürekli olarak yerleşmek için buraya geri dönmenin imkân ve şartlarını araştırmak gayesini gütmektedirler.

Tatarlar, sürgün öncesi yaşadıkları Kırım Bölgesi'nin şehirlerine ve köylerine gelmekte, daha önce sahibi oldukları evleri ve diğer binaları kontrol

edip, bazen de evlerini işgal eden göçmenleri kaba kuvvetle tehdit etmektedirler.

Haziran-Temmuz 1965'de Bahçesaray Rayonu'nda bulunan Kırım Tatar grubundan Semarkandı Terlikçi adında biri yerli halka, Tatarlar tarafından Teşebbüs Grubu kurulduğunu, bu teşkilatın her aileden 5-10 ruble toplayıp bu paralar ile Moskova'ya 60-70 kişilik heyet gönderdiklerini anlattı. Bu heyetin, Tatarların Kırım'a dönüşü meselesinin çözümü için idari makamlar tarafından kabul edilmesine çalıştıklarını söyledi. Terlikçi'nin ifadesine göre heyette, KP Bahçesaray Rayon Komitesi sabık Birinci Sekreteri Murtazayev, iki defa Sovyetler Birliği Kahramanı unvanı alan Ahmethanov, jet uçaklarının proje sahibi Veliyev gibi tanınmış Kırım Tatarları da yer almaktadır.

Eylül 1965'de Kırım'a gelenler arasından Özbek SSC Gülistan Şehri'nde yaşayan Süleymanov, Halimov, Seyit Mehmet Bekirov, ve Seyit Ömer Bekirov isimli kişiler tanıdık ve akrabalarıyla yaptıkları görüşmelerde şunları söylediler: *"Şimdi Tatarların Kırım'a dönüş iznini elde etmek için büyük bir heyet Moskova'ya gitti. Ya hepimiz geri döneceğiz veya hiç kimse. Toplu dönüş izni alındığı takdirde, Kırım'a gidebilmek için özel izin alanları ve Kırım'a gitmek istemeyenleri Tatarlar öldürecektir"*. Aynı yılın Ağustos ayında Bahçesaray'da yaşayan Tokmakova'nın evinde *"burası bizim evimiz ve yakında burada biz yaşayacağız"* diyen üç meçhul Kırım Tatarı kalmıştır.

Kırım'a gelen Tatarlardan bazıları sanki Kırım'da sürekli ikamet için oturma almaya muvaffak oldukları şayialarını yaydılar. Tatarlar arasındaki şahısların bu tür hareketleri, Kırım'daki ahalinin bir kısmını olumsuz yönde etkilemekte, özellikle göçmenler ve emekçiler tedirgin olmaktadır.

Ukrayna KP Merkez Komitesi Sekreteri P. Şelest

TsDAGO Ukrayini, f. 1, L. 24, d. 5991, y. 207-208.

Belge 7

Sürgünlük kaydının kaldırılmasından sonra Kırım Bölgesi'nde bulunan Kırım Tatarları arasında meydana gelen oluşumlar hakkında Ukrayna KGB İdaresi'nin raporu

5 Şubat 1966

28 Nisan 1956 tarihli Sovyetler Birliği Yüksek Sovyet Prezidyumu kararıyla Kırım Tatarları üzerindeki sürgün kısıtlamaları kaldırılmıştır. Bunun yanında belirtilen kısıtlamaların kaldırılmasıyla Tatarlara Kırım'da yaşama hakkı verilmemiş ve sürgün esnasında müsadere edilen malların iadesi söz konusu olmamıştır.

Bu kararın ilanı sürecinde genel olarak Özbek SSC topraklarında ve diğer Orta Asya cumhuriyetlerinde yaşayan Kırım Tatarlarından bir takım kişiler açıkça Sovyet hükümetinin almış olduğu kararlardan duyduğu memnuniyetsizliği izhar ettiler ve halkı kararın değişmesi ve Tatarlara Kırım'da millî özerklik verilmesi yönünde taleplerde bulunmaya çağıldılar.

Kararın ilanı sırasında birçok Kırım Tatarı bu belgeleri imzalamayı reddetti, ancak sadece 233 kişi müsadere edilen malların geri iadesi ve Kırım'a geri dönüş izni taleplerinin aleyhine imza attı.

Daha sonra bir takım Kırım Tatarı arasında bu tür olaylar destek görmeye başladı ve düzenli olarak daha önce Kırım'da çeşitli makamlarda görev yapmış Refat Mustafayev, Mustafa Selimov, Veliyullah Murtazayev, Şamil Alyadinov vd. gibi bir grup şahıs tarafından körüklenmektedir.

Zikredilen şahıslar, Sovyet hükümetinin Kırım hakkındaki kararının yetkili parti makamları tarafından kendilerine defalarca açıklanmasına rağmen, Tatarların millî hislerini istismar edip Tatar toplumunun bu kararlar karşısında duyduğu rahatsızlığı tahrik ederek faaliyetlerine devam etmekte, onları parti teşkilatları ile idari makamlara Kırım'a dönmelerini talep eden toplu dilekçe ve mektuplar vermeğe çağırmaktalar.

Selimov, Murtazayev, Alyadinov ve diğerleri düşüncelerini uygulamak için Taşkent'te illegal olarak Teşebbüs Grubu'nu teşkil ettiler, diğer şehirlerdeki Tatar aydınlarıyla temas kurdular. Bu Teşebbüs Grubu bütün idari makamlara mektuplar yazıyor, grup mensupları tarafından organize edilen görüşmelerde bunlar değerlendiriliyordu. Bu mektuplar altına imzalar toplanıp özel olarak seçilen şahıslar vasıtasıyla Moskova'ya gönderiliyordu.

Mart 1956'da bu "grup" Sovyetler Birliği KP Merkez Komitesi Başkanlığına, Kırım Tatarlarının geçmişte sahip olduğu hakların geri verilmesi talebiyle bir mektup gönderdi. Aynı yılın Eylül ayında Selimov Moskova'ya geldi. Söz konusu mektupta bahis olunan talepler hakkında ilgili makamlara

hatırlatmalarda bulunmak için burada yaşayan Hasanov, Gaffarov vd ile birlikte hareket etti. Selimov ve Gaffarov yazar A. Perventsev'i ziyaret ederek onu tehdit etmişler ve *Çest's Molodu (Gencin Şerefi)* adlı romanda anlatılan, Vatan Savaşı sırasında Kırım Tatarların ihanetine dair olayları yalanlayan bir mektup yazmasını istediler. Kırım Tatarları Odessa'da Nadinskiy'in çalışma arkadaşına da buna benzer bir şekilde davrandılar.

Nisan 1958'de Hokand'daki kitlesel miting hazırlıkları ile alakalı olarak, organizatörlerden Refat Mustafayev ve İfta Celilev (Sovyetler Birliği KP üyesi) Özbek KP Fergana Bölge Komitesi'ne davet edildiler ve onların yürüttüğü parti karşıtı faaliyetlerle ilgili olarak ortaya çıkabilecek çeşitli olumsuzlukların belirmemesi için şahsi sorumlulukları hakkında sert bir şekilde uyarıldılar.

"Kırım'a dönüş" kampanyasını düzenleyen komünist Mustafa Selimov benzer faaliyetleri yüzünden Temmuz 1958'de parti tüzüğü gereği cezalandırılmıştır.

Fakat illegal olarak ortaya çıkan Teşebbüs Grubu'nun temel çekirdeği, ellerindeki belgelere göre hüküm verirken kendileri için gerekli sonuçları çıkaramamışlar ve Tatarların Kırım'a dönmeleri için maneviyatını tahrik etmeye yönelik düşmanca faaliyetlerine son vermemişlerdir.

Fergana Şehri'nde yaşayan Kırım eski komsomol işçisi Ahmet Kamilev (Sovyetler Birliği KP üyesi) Temmuz 1958'de şu beyanda bulunmuştur:

"Bütün bu kanunsuzluklar, özellikle yerel makamların faaliyetleri bizi korkutmuyor. Biz başlanan işi yarım bırakmayacağız ve vatana dönebilmek için sonuna kadar mücadele edeceğiz".

Temmuz 1958'de Krasnodar ülkesi Norilsk Şehri'nden Taşkent'e daha önce bir takım baskılara maruz kalan Müslim Sagirman geldi. Beraberinde partiye mensup olmayan yazarlar, bestekârlar, aktörler, doktorlar, mühendisler, öğretmenler ve bir grup maden işçisi tarafından imzalanan yeni bir proje mektubu getirdi. Sagirman, Teşebbüs Grubu'nun aktif mensuplarından biri olan Yusuf Bolat'ı ziyaret etti ve onunla yaptığı konuşmada şöyle söyledi: *"Siz çok büyük ve bana göre talihsiz bir işe giriştiniz. Bizim komünistler inisiyatifini ellerine aldılar ve ilk sıraya yerleştiler. Partiye üye olmayan aydın dışarıda kaldı. Komünistleri parti tüzüğünü uygulamaya çağırarak ve bununla elini*

kolunu bağlamak zor değildir. Fakat bizim için, parti üyesi olmayanlar için bu tür tüzükler yoktur”.

Namangan Bölgesi'nde yaşayan Tatar şair Enver Selametov ise Ağustos 1958'de yaptığı bir konuşmada şöyle söylemiştir: “*Yeri gelmişken söylemek gerek ki, aydınlarımız hükümetin “Kırım meselesi” kararına karşı çok cesurca çıkışta bulunmuştur ve bana göre bu mücadele sonuna kadar devam edecektir”.*

Angren'deki akşam okulu müdürü İbrahim Asanov, arkadaşlarına Kırım'dan gelen seyahat rehberlerini ve Kırım'da basılan yayınları göstererek öfkeli bir şekilde şöyle söyledi:

“...Bu kitaplarda alçaklık o hale geldi ki, zannedersiniz Kırım'da Tatarlardan önce Slavlar yaşamış, onlar bu ülkeyi cennetten bir köşk haline getirmişler; Türk-Tatarların işgalinden sonra bütün Kırım harap olmuş, bağ ve bahçeler ortadan kaldırılmış. Kırım'ı biz Tatarlar değil de kim Rusya'nın incisi yaptı? Kim 1944 yılında Kırım'da katliam ve yıkım yaptı ve bu özerk cumhuriyeti ortadan kaldırdı? Bütün bunları Slavlar değil de kim yaptı?”.

1958 yılında Tatar yazarlarından Şamil Sektoroviç Alyadinov ve Eşref Şem'i-zade tatillerini Kırım'da geçirmişlerdir. Mevcut bilgilere göre onlar kesinlikle milliyetçidirler. Alyadinov, eğer Tatarlar Kırım'a dönmeyi başarırlarsa devlet makamlarını da ele geçireceklerini ve özerkliği tesis edeceklerini ifade etti.

Teşebbüs Grubu üyeleri, Tatar gençliğini “Kırım Uğruna” hareketine çekmek için sürekli girişimlerde bulunuyorlardı. Onların etkisiyle Taşkent alet-edevat fabrikası işçisi Murat Haliloviç Ömerov, Mayıs 1958'de Tatarların Kırım'a dönmeleri için mücadele etmeleri amacıyla Tatar gençlerinden illegal bir grup kurma teşebbüsünde bulundu.

Yine bu dönemde, Özbekistan bölge meclisi saflarında Teşebbüs Grubu'nun “Kırım meselesi” ile ilgili propaganda dokümanlarının dağıtılmasında yer aldılar.

Teşebbüs Grubu'nun mensuplarından Ömerov, Moskova'daki arkadaşlarından aldığı Tatar burjuva-milliyetçisi Ahmet Özenbaşı'nın *Krımskiye Tragediv Period Tsarkskoy Vlasti İli Tatarskiye İmmigratsii* (Çarlık

Hâkimiyetinde Kırım Tradejisi veya Tatar Göçleri) adlı kitabının fotokopisini dağıttı.

Semer kand'da yaşayan Enver Ablayev, Özenbaşı'nın zikredilen kitabından haberdar olmuş ve onun devamı mahiyetinde *Tragediye XX Veka* (20. yüzyıl Trajedisi) adlı kitabı yazmıştır. Angren Şehri'nden İbrahim Asanov ise *Krovaviy İstoçnik* (Kanlı Kaynak) adlı eseri üzerinde çalışmaya başlamıştır. Bu kitapta, anti-sovyet milliyetçilikten itibaren Tatarların Kırım'dan sürülmeleri aydınlatılmaktadır.

Mevcut belgelere göre, Özbekistan'ın bazı bölgelerinde Kırım'dan gelip millî şuurda olan Tatar gençleri Kırım'da özerklik kurulmasına yönelik milliyetçi faaliyetleri etkinleştirmeye çalışıyorlardı.

Bu amaçla Şubat-Nisan 1962'de, çoğunluğu yüksek okul öğrencisi olan ve bu gruptan düşmanca eğilimlere sahip bazı kişiler birçok kere illegal toplantılar yaptılar. Bu toplantılarda "Kırım Tatar Gençleri Birliği"nin kurulması yönünde pratik tedbirler alınmış, program ve tüzük hakkında tartışılmış, teşkilat yapısının nasıl olması konusunda bazı meseleler görüşülmüştür.

Ayrıca, Kırım Tatarlarının yaşadığı diğer bölgelerde buna benzer "Birlik"lerin kurulması için illegal faaliyetlerin yaygınlaştırılmasını kendilerine vazife kılmışlardır.

Milliyetçi liderler, Tatarların özerkliklerinin sağlanması için gereken idari kararı elde etmek uğruna mücadele etmeye devam edeceklerini, aksi takdirde, şikâyet için kendi temsilcilerini illegal olarak BM'ye göndereceklerini ya da ilgili dilekçeleri yurt dışına giden yurttaşlar vasıtasıyla dünya kamuoyuna ulaştıracaklarını ifade etmektedirler.

Kırım Tatarların büyük çoğunluğu, sürgün kısıtlamalarının kaldırılmasından sonra Kırım'a komşu olan Zaporojye, Herson ve Ukrayna'nın diğer bölgeleri ile Krasnodar diyarına gelip yerleştiler.

Son zamanlarda, özellikle Kırım Tatarlarına tatilde Kırım'a gitme izninin verildiği Ağustos 1965'te, Tatarların ferdî ve gruplar halinde Kırım'a gelişlerinde gözle görülür bir artış tespit edilmiştir. Seyahat amaçlarının,

durumu gözden geçirmek ve buraya sürekli yerleşme imkânını tahkik etmek olduğu anlaşılmıştır.

Tatarlar Kırım'da buldukları zaman zarfında, sürgün öncesi yaşadıkları yerlere gidiyorlar, daha önceden kendilerine ait olan evleri ve diğer binaları kontrol ediyorlar, buralarda yaşayan halka yakında Kırım'a geri döneceklerini söyleyerek evlerini işgal eden göçmenlere tehditler savuruyorlardı.

Bahçesaray'a gelen kimliği meçhul 5 Kırım Tatarı, E.M. Garmaş ile N.F. Şuşlyakova'nın evlerine girmişler ve kendi toprakları üzerinde inşaat yaptıkları, atalarının mezarlarını bahçeye çevirdikleri için öfkelerini belirtmişlerdir. Ayrıca onları: "*Bizi unutmayın, bize ait ne varsa alacağız. Buraya tekrar geleceğiz ve sizinle hesaplaşacağız. Akrabalarımıza hakaret ettiğiniz için sizden intikam alacağız*" diyerek tehdit etmişlerdi.

Mevcut bilgilere göre, 30 Aralık 1965'de Teşebbüs Grubu'nun faal üyelerinden biri olan ve KP Bahçesaray sabık Rayon Komitesi Sekreteri Veli Murtazayev eşiyle birlikte Bahçesaray'a gelmiştir. Şehri gezen ve ahaliyle sohbet eden Murtazayev, yakında Kırım Tatarlarının kendi vatanlarına döneceğini belirterek öfkeyle şu sözleri sarf etmiştir: "*...Kırım'a döndüğümüz zaman bakalım bu Maskallar⁴ ve Hahollar⁵ hangi deliğe girecekler*". Kırım'a gelip-giden Tatarların bu tutumları yerli halkta endişe ve huzursuzluk meydana getirmektedir.

Son zamanlarda Özbekistan'da, sürgün Tatarların Kırım'a dönmeleri ve kendilerine özerklik verilmesi için çalışan kişilerin faaliyetleri de artış göstermiştir. Bu şahıslardan bazıları Tatarların Kırım'a dönüşü için faaliyetlerin yoğunlaştırılması yönünde müzakerelerin yapıldığı Tatar meclislerine girmişlerdir.

Semer kand'da "özerklik isteyenler" tarafından Veli Murtazayev, İlyas Mustafayev, Şevket Muhteremov ve başkalarının de yer aldığı bir nevi karargâh kuruldu. Bunlar devlet makamlarına mektup ve telgraflar yolluyor, dilekçeler için imzalar topluyor ve "Kırım meselesi"nin çözümünü talep eden heyetlerin Moskova'ya gidişlerini organize ediyorlardı. Diğer bölgelerde de Tatarlar arasında kıskırtıcı faaliyetler yürüten bu tür gruplar teşkil edilmişti.

⁴ Halk dilinde Ukraynalıların Rusları tahkir için kullandıkları ifade (K.Ö).

⁵ Halk dilinde Rusların Ukraynalıları tahkir için kullandıkları ifade (K.Ö).

Mevcut bilgilere göre, bu grupların hareket liderleriyle düzenli şekilde irtibatını sağlayan ve faaliyetlerini gizlice yöneten şahıs, yukarıda adı zikredilen Sovyetler Birliği KP üyesi, KP Yalta Rayon Komitesi eski Sekreteri ve Kırmılı partizanların Güney Birliği Komutanı Mustafa Selimov'dur.

Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu KGB Kırm Şefi Fesenko

TsDAGO Ukrayini, f. 1, L. 24, d. 6166, y. 50-55, orijinal

Belge 8

Ukrayna KP Merkez Komitesi Birinci Sekreteri P.Y. Şelest'in Tatarların Kırm'a dönmelerinin engellenmesi hususunda Sovyetler Birliği KP Merkez Komitesi'ne yazdığı mektup

22 Haziran 1966

Ukrayna KP Merkez Komitesi'ne, parti ve meclis organlarına Kırm'da yaşayan Tatarlardan mektuplar gelmeye devam etmektedir. Bu mektuplarda yine Tatarların Kırm'a dönüşü, millî ve toprak bütünlüğünün yeniden tesisi, zararların tazmini, sürgünün sebepleri gibi konular yer almaktadır.

Malum olduğu gibi, eski Kırm ÖSSC sadece Tatarlara ait bir özerklik değildi, aynı zamanda bu cumhuriyet içerisinde farklı milletler de yaşamaktaydı. 1939 nüfus sayımı verilerine göre Kırm'da 1,1 milyon kişi bulunuyordu. Bunlar:

557.000 Rus
 218.000 Tatar
 153.000 Ukraynalı
 65.000 Yahudi
 51.000 Alman
 56.000 Diğer

Bu sayım gösteriyor ki, Kırm Tatarları daha o zaman nüfusun ancak 1/5'ini oluşturunuyordu. Eğer geçen zaman zarfında Kırm nüfusunun yaklaşık 1,6 milyona ulaştığını hesap edersek (%71 Ruslar, %22 Ukraynalılar, %7 diğerleri), halen Özbekistan'da yaşayan Kırm Tatarlarının sayısı 160 bini aşmaz. Bu

durumda anlaşılıyor ki, Tatarların Kırım'da millî özerkliklerini yeniden kurma meselesini ortaya koymaları için hiçbir dayanakları yoktur, ki 24 Kasım 1956 tarihli Sovyetler Birliği KP Merkez Komitesi kararında da bu kabul edilmiştir.

Tatarların sürgününden sonra geçen 22 yılda, onların daha önce yaşadıkları yerlere başkaları yerleştirildi. Kırım'ın emekçileri, ekonomi ve kültürü geliştirme yolunda daha büyük başarılar elde ettiler. Sanayi ürünlerinin gayri safisi 1940 yılındakinden 5 kat daha fazla seviyeye getirildi. Emek üretkenliği önemli ölçüde artmıştır. Köy işletmeleri üretiminin ve bağcılığın da artış gösterdiği fark edilmiştir. Kırım, halen bu bölgede yaşayan insanların emekleriyle elde edilen kazançlarla zengindir.

Çok gelişmiş sanayisi ve birçok alanda faaliyet gösteren köy işletmelerinin fazla sayıda kalifiye elemana ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç halen Kırım'da yaşayan insanlar arasından karşılanabilir. Bölgede 90 binden fazla yüksek ve orta öğretim mezunu uzman bulunmaktadır. Bunların yaklaşık 30 bini mühendis ve teknisyen, 7500'den fazlası ziraatçı ve diğer tarım işlerinde uzman, 6 binden fazlası da ekonomist, planlamacı ve istatistikçidir.

Kırım'da halen 350'den ziyade sağlık kuruluşu, 1200 kadar okul, 30'dan fazla yüksek ve orta seviyede özel ilmi kuruluş, 1000 kütüphane, 2500 kulüp ve sinema faaliyet göstermektedir. Kırım halkı bu kuruluşlarda çalışmaktadır; buralarda çalışanlar içinde yaklaşık 40 bini yüksek okul mezunu uzman kişilerdir. Kırım nüfusunun bir kısmı fabrikalarda ve savunma alanındaki tesislerde, askeri kuruluşlarda açık ücrete tabi olarak çalışmaktadırlar.

Tatarların eski yerleşim yerlerine dönüşü ve buna bağlı olarak şimdiki nüfusun büyük kısmının Kırım'dan çıkarılması, devletin çıkarlarına ağır bir darbe vuracak ve halen Kırım'da yaşayan yüz binlerce yurttaş karşı büyük bir haksızlık olacaktır. Diğer taraftan halen Özbekistan'da yaşayan Kırım Tatarları, Özbek ekonomisi ve kültürüyle kaynaşmıştır. Kendilerine orada çalışmaları, eğitimleri, maddî ve kültür seviyelerinin yükseltilmesi için gerekli bütün şartların sağlandığı kanaatindeyiz. Buna göre, Tatarların Kırım'a yerleştirilmesi hem halen yaşadıkları bölgelerin ekonomisi, hem de kendi refahlarını olumsuz şekilde etkileyecektir.

Kırım nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan Tatarlar, Büyük Vatan Savaşı sırasında vatana ihanet etmiş, Faşist-Alman işgalcilerle işbirliği

yapmışlar ve geri kalan nüfusun başına büyük felaketler gelmesine sebep olmuşlardır.

35 binden fazla Tatar gönüllüsünün Alman ordusu saflarında bulunduğu, 1000 Tatar gönüllünün "Nefsi Müdafaa Birlikleri"nde görev yaptığı, Alman kırsal jandarinasında, cezaevi muhafızlığında, toplama kamplarında, ulaşım yollarında çalıştıkları; Kızıl Ordu birliklerine, partizanlara ve yeraltı faaliyeti yürütenlere karşı yapılan operasyonlarda yer aldıkları bilinmektedir.

Alman ordusunun Kırım'dan çıkarılmasından sonra, Tatarların çoğu silah ve cephaneleri saklamışlardı. Sürgün sırasında onlardan 500'den çok makineli tüfek, yaklaşık 8 bin makineli tabanca ve tüfek, çok sayıda bomba ve kurşun ele geçirilmiştir.

Şimdi bazı Kırım Tatarları, Kırım'a geldiklerinde yerli halka yönelik tehdit ve hakaretlerde bulunmakta, eskiden kendilerine ait olan evlerini aramakta ve onlar üzerinde hak sahibi olduklarını iddia etmektedirler. Bu ise Kırım halkı ile göçmenler arasında huzursuzluğa ve endişeye sebep olmaktadır.

Bütün bunlar bir kez daha açık bir şekilde gösteriyor ki, Tatarların Kırım'a geri dönmesi meselesinin tekrar gözden geçirilmesi için herhangi bir mesnet mevcut değildir.

Ukrayna KP Merkez Komitesi Sekreteri P. Şelest

TsDAGO Ukrayini, f. 1, L. 24, d. 6166, y. 1-4, kopya

Belge 9

Ukrayna Kamu Düzenini Koruma Bakanlığına, 1944'de Kırım'dan sürülen eski sürgünlerden Bikmatova, İsmailov, Hüseyinova hakkında rapor

20 Şubat 1967

1938 Kırım/Bahçesaray doğumlu Tatar kadını Liliya Akimovna Bikmatova (kızlık soyadı Saliyeva), 1944'de ailesiyle birlikte diğer Kırım Tatarları gibi Kırım'dan sürülmüş ve Özbekistan SSC Andican Şehri'ne yerleştirilmiştir. Saliyev ailesi de, 28 Nisan 1956 tarihli SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu Kararına istinaden, Kırım'a dönüş hakkı olmaksızın sürgünlükten

serbest bırakılmış, ancak Kırım'a dönmeleri hususunda 14 Haziran 1956'da yapılan bir tebliğ ile de ikaz edilmişlerdi.

Eylül 1965'de, Andican'dan Bahçesaray/Sokolin Köyü'ne Tatar asıllı yurttaş Rabil' Bikmatov geldi ve oturma izni almak için Bahçesaray il emniyet şubesine müracaat etti.

Kırım Tatarlarına oturma izni verilmesi hususundaki kısıtlamalar Bikmatov'u kapsamıyordu, çünkü o 18 Eylül 1965'de Sokolin Köyü'nde oturma izni almıştı.

Bikmatov, 13 Kasım 1965'de Zaporozje Bölgesi Melitopol/Konstantinov Köy Meclisi'nde, Andican'dan birlikte geldiği Liliya A. Saliyeva ile evlendi. Ancak Liliya Akimovna 28 Ekim 1965'de oturma izni aldığı Konstantinov Köyü'nde kaldı.

Bikmatov Sokolin Köyü'ne dönünce, 4 Aralık 1965'de Bahçesaray/Golubin Köy Meclisi'nin müsaadesiyle Sokolin Köyü'nde M.F. Davidova'ya ait evi satın aldı. Alım-satım anlaşması Golubin Köy Meclisi tarafından onaylandı.

Kocası tarafından evin satın alınmasından sonra Saliyeva da Kırım'da oturma izni almak için bir dilekçe ile müracaat etti.

Yukarıda anlatılan durumları ve Bikmatova'nın Kırım'a dönüş hakkı olmaksızın sürgün kısıtlamasının kaldırılması göz önüne alınarak, Kırım Kamu Düzenini Koruma İdaresi (UOOP) tarafından 28 Nisan 1956 tarihli SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu Kararına dayanarak oturma izni reddedilmiştir.

1931 Bahçesaray/Mnogoreçye Köyü doğumlu, 1944'de annesi Fatma İsmailova ile beraber Özbekistan SSC'ne sürülen Kırım Tatarı Ahmet İsmailov, Semerkand'da sürgün hayatı yaşamış, daha sonra Andican Bölgesi Kurgan İli İliçev Köyü'nde yaşamına devam etmişti. 28 Nisan 1956 tarihli SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu Kararına istinaden Kırım'a dönüş hakkı olmaksızın sürgün kısıtlamaları kaldırılmıştı. İsmailov'un annesi halen Semerkand'da yaşamaktadır. Karısı, 1932 Kırgızistan SSC/Celalabad doğumlu Ukrayna asıllı P.A. Omyel'çenko'dur.

Temmuz 1966'da İsmailov ailesi Bahçesaray/Mnogoreçye Köyü'ne geldiler ve burada bir müddet oturma izni olmadan "Aromat" adlı sovhoza ait

bir dairede kaldılar. Kırım Kamu Düzenini Koruma İdaresi (UOOP) tarafından onların oturma izni almaları için yaptıkları başvuru, sürgün kısıtlamalarının daha önceki yerleşim yerlerine dönme hakkı olmadan kaldırıldığı için reddedildi.

1930 Bahçesaray doğumlu Kırım Tatarı Hatice Hüseyinova, 1944'de annesi Güleyim Hüseyinova ile birlikte Kırım'dan Andican Bölgesi Çut İli Kukumbay Kasabası'na sürülmüştü. 28 Nisan 1956 tarihli SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu Kararına istinaden Kırım'a dönüş hakkı olmaksızın sürgün kısıtlamaları kaldırılmıştı. Kocası, 1935 Andican Bölgesi Çut İli Kukumbay Kasabası doğumlu, Özbek Esadullah Mirzayev'dir. 1958 yılında evlenen Mirzayev ve Hüseyinova'nın 5 çocuğu vardır.

Mirzayev, 1966 yılında ailesi ile birlikte Kırım'a geldi. Kalacak bir yeri olmadığı için "Dolinniy" sovhozuna ait ve oturma elverişli olmayan bir binayı işgal etti. 28 Nisan 1956 tarihli SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu Kararına dayanarak onların oturma isteği de reddedilmiştir.

Kırım Kamu Düzenini Koruma İdaresi (UOOP)'nin yukarıda adı geçen yurttaşların oturma izninin reddedilmesi kararları Kırım Bölge Yürütme Kurulu tarafından uygun görülmüştür.

Kırım Kamu Düzenini Koruma İdaresi'nin bildirdiğine göre, oturma talepleri reddedilen bütün şahıslar Kırım'ı terk etmişlerdir.

Yukarıda bahsedilen durumlardan ve 28 Nisan 1956 tarihli SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu Kararına istinaden adı geçen şahıslar üzerinden Kırım'a dönüş hakkı olmaksızın sürgün kısıtlamalarının kaldırıldığı ve Kırım'a dönmeleri hususunda tebliğ ile ikaz edildiklerinden hareketle Ukrayna Kamu Düzenini Koruma Bakanlığı, Kırım Bölge Yürütme Kurulu ve Kamu Düzenini Koruma İdaresi'nin kararlarını desteklemektedir.

Ukrayna Kamu Düzenini Koruma Bakan Yrd.

İ. Bandarenko

TsDAGO Ukrayini, f. 1, L. 24, d. 6166, y. 56-58, orijinal

Belge 10**Ukrayna KGB Başkanı V. Nikitçenko'nun Kırım Tatarları hakkında raporu**

14 Nisan 1967, Çok Gizli

Andican'dan gelip, daha önce ıslah-çalışma kamplarında 7 yıla hüküm giyen 1919 doğumlu Yahya İbrahimov, Temmuz 1965'de Simferopol Şehri, Lenin Bulvarı 1/7, daire 7 adresine ikamet kaydını yaptırdı.

Bu münasebetle Andican Şehri sakinleri Kırım Bölgesi KGB idaresine içinde şu ibarelerin bulunduğu bir mektupla müracaat etti:

"...Yahya İbrahimov, tanıdığı Tatarlara birçok mektup yazarak, kendisine Simferopol Şehri'nde oturma izni verildiğini belirtmiştir. Bu mektuplar Kırım Tatar halkı arasında etkili olmuş, birçoğu bu mektuplara inanarak aynı şekilde Simferopol Şehri'ne gitmeye niyetlenmişlerdir. İbrahimov niçin Kırım Tatarlarını böyle bir telaşa sevk ediyor? Hepimiz biliyoruz ki, bizim sürgün edilişimizle ilgili hüküm yürürlükten kaldırılmadı ve bize Kırım'da yaşama hakkı verilmedi. Eğer İbrahimov yalan söylüyorsa ona karşı gerekli tedbirler alınsın ve halkın aklını bulandırmasın..."

Bahçesaray Şehri eski sakinlerinden, Taşkent Bölgesi Aharangaran Kasabası 2. mahalle, 6/28'de ikamet eden İsmail Bekiroviç Ahmetov, bir sohbet esnasında şöyle söylemişti: *"...Tatar halkının aydınları Kırım'a dönüş hakkını elde etmek için çalıştılar ve çalışacaklardır. Sadece ikamet iznine razı olacağımızı da zannetmeyin. Bize özerklik lazımdır. Ukrayna'ya bağlı olsun, önemli değil, fakat özerk olsun. Onlar bizim bu taleplerimizi reddetme hakkına sahip değillerdir".*

Murtazayev, Simferopol Şehri'nde yaşayan Şvardzman ve akrabalarıyla yaptığı sohbette, yakında Kırım Tatarlarının vatanına (Kırım'a) döneceklerini belirtmiştir.

Halen Taşkent Bölgesi Angren Şehri'nde yaşayan 1946 doğumlu Bahçesaray Tatar ilköğretim okulu eski müdürü E.A. Osmanov, oğluyla birlikte, Bahçesaray'da E.İ. Çausov'un yanında kalmışlardır.

Osmanov tanıdıklarıyla yaptığı sohbetlerde, Bahçesaray halkının Kırım Tatarları hakkındaki fikirlerini açıklamalarını rica etmişti. Ayrıca Almanlar

tarafından asılan ve kurşuna dizilen Tatarlar hakkında bir eser yazılmasını ve düşüncelerin yazılı bir şekilde kendisine verilmesini istemişti. O, "Eğer Moskova'daki heyetimiz kabul edilmezse, o zaman bizde "kapıdan bırakmazlarsa, bacadan gireriz" düşüncesi oluşacaktır. Biz gençliğimizi de yetiştirdik ve onlar şimdi bizden fazlalar, yaşlılar da Kırım'a dönme arzusundadırlar. Bizler kendi özerk cumhuriyetimize sahip olmak istiyoruz. Geçenlerde vatana dönme arzumuzun bir göstergesi olarak büyük bir miting organize ettik. Polisler bu mitinge müdahale ederek dağıttılar ve Tatarlardan bazılarını kamu düzenini ihlalden mahkûm ettiler" diye konuşmuştur.

V. Nikitçenko

TsDAGO Ukrayini, f. 1, L. 24, d. 6321, y. 27-29, orijinal

Belge 11

Ukrayna Kamu Düzenini Koruma Bakanlığı, Başsavcılık ve KGB'nin Kırım'dan sürgün edilen Tatarlar ve diğer milletlere mensup yurttaşlar hakkında Ukrayna KP Merkez Komitesi Birinci Sekreteri P.Y. Şelest'e gönderdikleri rapor

15 Nisan 1967

Tatar asıllı kişilerin Kırım'dan çıkarılması, SSCB Devlet Güvenlik Komitesi'nin 11 Mayıs 1944 tarih 5859 sayılı kararnamesi mucibince gerçekleştirilmişti.

Tatarların tehciri operasyonu 18 Mayıs 1944 gecesi yapılmış ve toplam 44.006 aile (188.626 kişi) sürgün edilmiştir.

Kırım Tatarlarının sürgünü yanında, Temmuz 1944 yılında SSCB Devlet Güvenlik Komitesi'nin 2 Haziran 1944 tarih, 5984 sayı ve 22 Haziran 1944 tarih, 6100 sayılı kararnamelerine istinaden Ermeniler, Rumlar, Bulgarlar ve diğer milletlere mensup kişilerden 12.171 aile (44.636 kişi) Kırım'dan çıkarılmıştır.

Bu şekilde Kırım'dan toplam 56.177 aile (231.262 kişi) sürgün edilmiştir.

Kırım'dan sürgün edilen şahıslar SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu'nun 27 Mart 1956 (Rumlar, Bulgarlar, Ermeniler hakkında) ve 28 Nisan 1956 tarihli (Tatarlar hakkında) kararlarıyla, tehcir edildikleri yerlere geri dönüş ile sürgün esnasında müsadere edilen malların iade edilmesi hakkına sahip olmaksızın sürgünlükten azat edildiler.

Ukrayna SSC Bakanlar Kurulu 15 Aralık 1956'da, daha önce Kırım'da yaşamış olan ve şimdi sürgün edildikleri yerlerden dönmeye başlayan Tatarların ve diğer milletlere mensup şahısların Zaporozje, Nikolayev, Odessa ve Herson bölgelerine yerleşmelerinin uygun olmadığı yönündeki 1501/05 sayılı kararı kabul etti.

SSCB Bakanlar Kurulunun 5 Temmuz 1954 tarih ve 1439/649 sayılı "Sürgünlerin hukuki durumlarındaki bazı kısıtlamaların kaldırılması" hakkındaki kararnameyi uyarınca, sürgünlerin 16 yaşından küçük çocuklarının üzerinden, ileride sürgünler için oluşturulacak kısıtlamalara maruz kalmadan sürgünlük kaydı kaldırılmıştı. Reşit olan herkese, sürgünlükten azat edilmenin kendilerine sürgünden önce yaşadıkları yerlere dönme hakkı vermediği bir senetle açıklanmıştı. Fakat sürgünlerin bir kısmı Kırım'da yaşamalarının çözüme kavuşturulması için ısrarla müracaatta bulunuyor, bir kısmı ise keyfi bir şekilde bu yerlere dönüyor.

1965-1967 yılları boyunca Kırım Kamu Düzenini Koruma İdaresi (UOOP)'ne bu şekilde 343 adet müracaat yapılmış ve bunlardan sadece 3'ünün isteği kabul edilmiştir. Sürgünlükten azat edildikten sonra (1956), istisnai olarak Kırım Tatarlarından 15 kişiye oturma izni verilmiş, diğerlerinin oturma talepleri ise SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu Kararı uyarınca reddedilmiştir.

Kırım'da yaşamaları ve oturma izni almaları reddedilen bazı sürgünler ve çocukları şimdi de şikâyet dilekçeleriyle çeşitli makamlara müracaat ediyorlar.

10 Nisan 1967'de Ukrayna Kamu Düzenini Koruma Bakanlığına (MOOP), yazarlarının protesto olarak ifade ettikleri bir şikâyet dilekçesi ulaştı. Bu dilekçede, bütün Kırım Tatarlarının sürgünden önceki yerleşim yerlerine dönme istekleri anlatılmakta ve "...Kırım Tatar halkı vatanlarına -Kırım'a- dönene kadar, bu uğurdaki kararlı mücadelesini sürdürecektir" denilmektedir.

Dilekçede Leninabad Bölgesi'nde yaşayan 600 kişinin imzası yer almaktadır.

Ayrıca, Kırım Tatarlarının Kırım'a gelip-giderken ve mal-mülkler üzerinde hak iddia ederken onların evlerine yerleştirilmiş veya arsaları üzerinde bina inşa etmiş olan bazı şahısları tehdit ettikleri görülmüştür.

1939 yılı nüfus sayımı verilerine göre Kırım'da 1.123.806 kişi yaşıyordu. Milletlere göre dağılım ise şöyleydi:

Ruslar	557.449
Tatarlar	218.492
Ukraynalılar	153.478
Yahudiler	65.312
Almanlar	51.031
Rumlar	20.652
Bulgarlar	15.294
Ermeniler	12.888
Beyaz Ruslar	6.713
Polonyalılar	5.084
Çingeneler	2.064
Estonyalılar	1.900
Moldovalılar	1.483
Litvanyalılar	888
Diğer	11.078 kişi.

Kırım Tatarların sürgününden sonra 1944'den itibaren Kırım'a yerleştirilmek üzere 101.707 aile (406.828 kişi) gelmiştir. Bunların 162.096'sı Rusya Federasyonu SSC'nden, 244.734 kişi ise Ukrayna'nın çeşitli bölgelerindedir.

1 Ocak 1967 itibariyle Kırım'ın nüfusu 1.630.939 kişidir. Bunlar:

Ruslar	957.273
Ukraynalılar	453.651
Beyaz Ruslar	23.632
Yahudiler	28.411 kişidir.

29 Temmuz 1966 tarihi itibariyle Kırım dışındaki Ukrayna SSC topraklarında 247 Kırım Tatarı yaşamaktadır. Bunlardan 200 kişi Zaporozje Bölgesi'nde, 18 kişi Odessa, 16 kişi Donetsk ve 13 kişi Harkov'dadır.

Bütün bu anlatılanlardan sonra, daha önce yayınlanan ve Kırım'dan sürülenlerin tekrar eski yerleşim yerlerine dönmelerini yasaklayan ve müsadere edilen mallarının iade edilmeyeceğini açıklayan SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu kararlarının kaldırılması meselesinin ortaya atılmasının anlamsız olduğunu düşünüyoruz.

V. Nikitçenko F. Gluh İ. Golovçenko

TsDAGO Ukrayini, f. 1, L. 24, d. 6321, y. 12-15, orijinal

Belge 12

27 Temmuz 1967'de Sovyetler Birliği KP üyesi üç Kırım Tatarının Parti Yalta şehir komitesini ziyareti hakkında Kırım Eyalet Komitesi'nin Ukrayna KP Merkez Komitesi'ne verdiği malumat

29 Temmuz 1967, Gizli

27 Temmuz 1967'de Parti Yalta şehir komitesini Sovyetler Birliği KP üyesi üç Kırım Tatarı ziyaret etti. Onlardan ikisi isimlerini vermek istemedi, diğeri ise kendini Azizov olarak tanıttı.

Onlar, propaganda ve ajitasyon şubesi müdürü N.F. Şevtsov ile yapılan sohbette, şu anda Yalta'da tatilde bulunan 20 Kırım Tatarı adına müracaatta bulduklarını ifade ettiler.

Onları parti şehir komitesini ziyarete sevk eden asıl sebep, Sivastopol Şehri'ne yapılan bir gezide, rehberin Kırım Tatarlarının sürgünü hakkındaki bir meseleyi, kendilerine göre, hatalı bir şekilde ileri sürmesi, Kırım Tatarlarının ekseriyetinin Büyük Vatan Savaşı sırasında vatana ihanet ettiklerini söylemesi ve konuşmasında Tatarların Kırım'ın kültür ve ekonomisine katkılarından hiç bahsetmemesinden kaynaklanan hoşnutsuzluktu.

Bunun dışında onlar, 20 Haziran'da Sovyetler Birliği KP Merkez Komitesi Politbürosunun bir toplantı yaptığını ve burada Kırım Tatarları meselesinin görüşüldüğünü; 21 Temmuz'da ise bir grup Tatar'ın Y.V. Andropov ve M.P. Georgadze tarafından kabul edildiğini söylediler. Andropov ve Georgadze'nin onlara, Kırım Tatarlarının siyasi itibarlarının tamamen iade

edildiğini ve yakında bu konuda SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu'nun özel bir karar alacağını bildirdiklerini ifade ettiler.

Azizov, Tatarların şu anki yerleşim yerlerinde iyi şartlara sahip olduklarını, fakat vatan sevgisinin daha güçlü olduğunu ve eğer devlet böyle bir karar alırsa Kırım'a döneceklerini söyledi.

Bu sohbetten de anlaşılmaktadır ki, tatillerini Yalta'da geçiren Tatarlar düzenli olarak bir araya geliyorlar ve kendi meseleleri hakkında değerlendirmelerde bulunuyorlar. Toplantıların yeri ve zamanı hakkındaki sorulara kaçamak cevap verdiler.

Yukarıda anlatılanlardan sizi haberdar ederek, tarafımızdan bu meseleye matuf muhtemel olayların önünü almak için tedbirlerin alındığını arz ederiz.

Ukrayna KP Kırım Bölge Komitesi Sekreteri
N. Kiriçenko

TsDAGO Ukrayini, f. 1, L. 24, d. 6321, y. 30,31, orijinal

ABSTRACT

SOME OF DOCUMENTS ABOUT CRIMEAN TATARS INEXILE IN THE ARCHIVES OF UKRAINE (BELONG TO PERIOD OF 1954-1967)

In this study we try to explain the importance of the archive documents for researching history of the Crimean Tatars. By the help those archive documents, the subject of "Deportation Nations" which implies an evident period of Soviet history comes clear. Our topic aims that, to present some of archive documents to the attention of scientists, which includes knowledges about community of Crimean Tatars after deportation in 1944. Those documents are in Central State Archive of Public Organizations of Ukraine. In 1954, Crimea tried to Ukraine, after that, some of documents about Crimean Tatars have been keeping in this archive.

Key Words: *Crimean Tatars, Crimea, Initiative Group, Residence, Soviet Union Communist Party.*